

# Handlingsplan Alkohol- och narkotikaförebyggande

Antagen av Individ- och familjenämnden 22 oktober 2009



Dnr. 2009/135-IFN-003

program

policy

handlingsplan

riktlinje



VÄSTERÅS STAD



program	uttrycker värdegrunder och förhållningssätt för arbetet med utvecklingen av Västerås som ort inklusive koncernen Västerås stad
policy	uttrycker värdegrunder och förhållningssätt för arbetet i koncernen Västerås stad
handlingsplan	<b>anger strategier och konkreta åtgärder för att nå den politiska viljeinriktningen och fastställda mål på olika nivåer i organisationen</b>
riktlinje	säkerställer ett riktigt agerande och en god kvalitet i handläggning och utförande i koncernen Västerås stad

## BAKGRUND

Handlingsplanen tar avstamp i Folkhälsoprogrammet. Kommunstyrelsen har markerat vikten av förebyggande arbete och tidiga insatser genom att i Strategisk plan för Västerås stad ange som mål att ungdomars alkoholkonsumtion ska minska och färre ungdomar ska pröva narkotika. I tillämpliga delar tar den också avstamp i 'Nationella alkohol- och narkotikahandlingsplaner'.

En av de största riskfaktorerna mot god hälsa är hög alkoholkonsumtion, missbruk av narkotika och andra droger. Även de sociala konsekvenserna är negativa. Alkohol och narkotika orsakar samhället stora kostnader, liksom tragedier för familjer och enskilda individer. Den ökade internationaliseringen, det faktum att kapital, varor och människor rör sig friare leder till att det är svårare att stoppa narkotikan vid gränserna, liksom att vi inte kan lita till begränsad tillgänglighet och prispolitik som instrument för att begränsa totalkonsumtionen av alkohol. Det är därför väsentligt att finna andra vägar både för det förebyggande arbetet och för att utveckla vård och behandling. För att skjuta upp ungdomars alkoholdebut, minska totalkonsumtionen och för att förhindra att unga prövar narkotika, krävs förändringar av attityder och beteenden hos alla västeråsare.

Syftet med handlingsplanen är att det ska vara en del av Västerås stads folkhälsoarbete och ange konkret vilka åtgärder som ska vidtas vad det gäller alkohol- och narkotikaförebyggande arbete i Västerås stad som organisation.

## SKILLNADEN FRÄMJANDE, FÖREBYGGANDE, BEHANDLING

Med behandlande insatser avses insatser när något negativt redan inträffat. Insatsen sätts då in för att undanröja det negativa tillståndet och, om möjligt, få situationen att återgå till det normala.

Med förebyggande insatser menas att genom olika åtgärder försöka undanröja negativa tillstånd som redan inträffat eller som riskerar att hända inom snar framtid. Det handlar oftast om ett känt problem eller risk som ska undanröjas och arbetet är kortsiktigt. Beslut om att sätta in åtgärderna beslutas uppifrån av någon form av expert och de som ska omfattas av åtgärden är många gånger inte involverade eller tillfrågade. Åtgärderna syftar inte heller speciellt till att minska klyftorna mellan olika grupper i samhället.

Med främjande insatser avses den process som ger människor möjligheter att öka kontrollen över sina liv. Det hälsofrämjande arbetet ska

- vara kunskapsbaserat
- vara långsiktigt
- bygga på samverkan
- innefatta delaktighet och inflytande (empowerment)
- utgå från en strävan för att minska ojämlikhet

Detta innebär att främjande arbete inrymmer olika typer av insatser som kommunikation, beslut om policies (både politiska och andra) och miljömässiga insatser (t.ex. stadsplanering, bra bostäder mm.).

Främjande åtgärder har fokus på det positiva och strävar efter att människors självkänsla ska utvecklas och växa genom att det skapas stödjande miljöer. Främjande insatser förutsätter deltagande av de som är berörda och att de också har inflytande över den verksamhet som rör dem själva. Eftersom främjande åtgärder också har som mål att utjämna ojämlikheter, innebär det att det är särskilt viktigt att insatserna riktas till de som mest behöver det.

Med stödjande miljöer avses de fysiska och sociala aspekterna på vår omgivning. De innefattar var människor bor, deras lokalsamhälle, deras hem, där de arbetar och

leker. Begreppet innefattar också de förhållanden som bestämmer tillgång till levnadsresurser och möjligheter till att utöva sin makt över sitt eget liv. Insatser för att skapa stödande miljöer har därmed många dimensioner som är till exempel fysiska och sociala i form av mötesplatser, ekonomiska i form av resurser och politiska i form av politiska beslut om satsningar.

#### FÖR ATT NÅ MÅLEN

Alla de verksamheter som möter barn och ungdom har ett stort ansvar vad det gäller det förebyggande arbetet och tidiga insatser.

Det behövs återkommande utbildningsinsatser för medarbetare, ideella organisationer och föreningar som möter barn och ungdomar, med särskilt fokus på attitydförändrande metoder. Stöd och information till tonårsföräldrar är en av de viktigaste åtgärderna för att nå målen. Det behövs aktuell kunskap om alkohol- och narkotikakonsumtionen i Västerås för att kunna följa utvecklingen över tid - se om vidtagna åtgärder har effekt, detta görs genom återkommande kartläggningar. Metoder behöver utvecklas för att öka medvetenheten om alkoholens och narkotikans påverkan på den egna hälsan.

#### Framgångsfaktorer

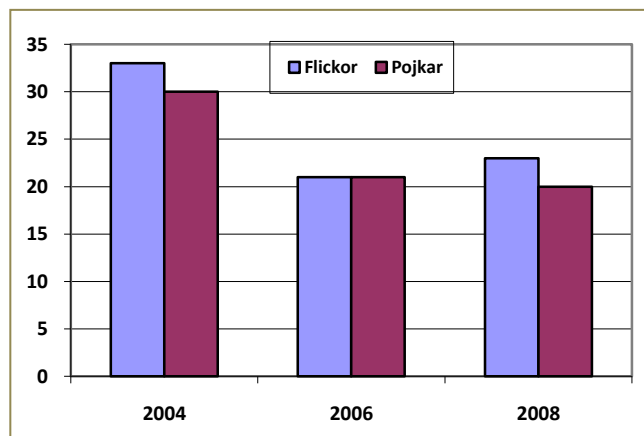
Alla behöver bli sedda och bekräftade. Alla behöver hitta sitt intresse, något att vara bra på. För att det här ska uppnås bör vi utveckla ett främjande och offensivt arbete med barn och ungdomar. Aktiva och engagerade föräldrar är troligen den viktigaste förutsättningen för ett framgångsrikt arbete.

Dessutom behövs att alla vuxna runt den unge "säger samma sak", detta uppnås genom en bra samverkan mellan föräldrar-skola-fritid. Ytterligare förstärks detta genom samverkan med andra intressenter såsom hälso- och sjukvård, polis, frivillig organisationer, företag, universitet och högskolor. När det går snett är det viktigt att det finns tidiga insatser mot skolk, mobbning, rökning, misstanke om missbruk och kriminalitet. Uppväxttiden skall vara fri från alkohol och narkotika.

Det förebyggande arbetet med barn och ungdomar samt deras föräldrar ska bedrivas av dem som i vardagen möter målgrupperna, vilket vill säga skola, fritidssektorn och i viss mån individ och familj. Av handlingsplanen framgår vem som är ansvarig för genomförandet av aktiviteter och insatser. Den alkohol- och narkotikaförebyggande samordningen är knuten till förebyggarcentrum som är en del av proAros verksamhetsområde 'Fritid-förebyggande'.

Kommunikationsmönster och system i familjer grundläggs tidigt.

Barnmorskemottagningarnas föräldraförberedande grupper fortsätter i barnavårdscentralernas regi men slutar när barnen fortfarande är i spädbarnsåldern. Familjecentrum på de geografiska områdena har möjlighet att erbjuda föräldragrupper för att t.ex. främja kommunikation i familjer och mellan barnens



Andel elever som dricker sig berusad minst en gång i månaden, årskurs 9. Ur Liv&HälsaUng

föräldrar. De förebyggartjänster som inrättats har en viktig roll vad det gäller förebyggande verksamhet och tidiga insatser bland barn, ungdomar och deras föräldrar med speciella behov.

En undervisning i skolan som tillägnar eleverna kunskaper, goda insatser på fritidsgårdarna och en väl fungerande individ- och familjeomsorg verkar alla utifrån respektive uppdrag alkohol- och narkotikaförebyggande.

En förutsättning för att kunna nå målen i strategin är att skolor och fritidsgårdar med geografisk närhet årligen planerar för det egna alkohol- och narkotikaförebyggande arbetet. Enligt läroplanen, Lpo 94, ansvarar skolan för att varje elev har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan. Rektor har bl. a ett särskilt ansvar för att undervisningen om riskerna med tobak, alkohol, narkotika och andra droger integreras i olika ämnen.

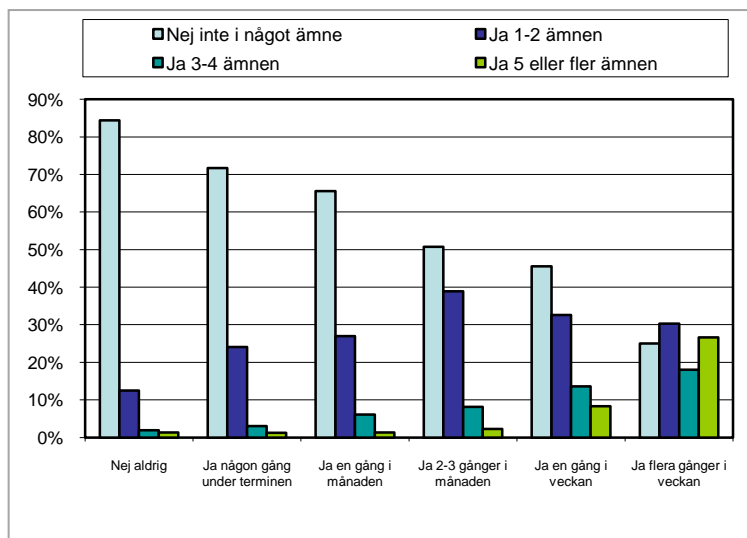
Tidiga insatser är en förutsättning för att begränsa alkohol- och narkotika missbruk. Individ- och familjenämnden ska erbjuda råd och stöd till ungdomar, föräldrar och medarbetare på ett lättillgängligt sätt.

Västerås är en BBIC kommun, vilket innebär att barns- och ungdomars grundläggande behov sätts i centrum vid socialtjänstens utredningsarbete. Allt arbete bygger på barnkonventionen. Allt arbete och olika åtgärder ska bygga på fakta.

När det gäller stadsplanering är det viktigt att skapa trygga platser i form av upplysta, inbjudande stråk och platser och undvika att skapa mörklägda områden. Förutom att arbeta med attitydförändring är det viktigt att stadsbyggandet inriktas så att det inte skapas nedslitna och oattraktiva områden där olika grupper avskärmas och alieneras.

Ur förebyggandets konst.

Det bör först understrykas att det förebyggande arbetet i skolan till viktiga delar sammanfaller med ambitionen att skapa ”en bra skola” och ”ett gott skolklimat”. Forskning visar nämligen att när eleverna tycker det är roligt att gå till skolan och känner sig sedda och uppskattade där av lärare och kamrater, är det i själva verket det kraftfullaste



Relationen mellan antal ej godkända ämne och frånvaron. Ur Liv&HälsaUng

skyddet mot att utveckla missbruk och andra problem. Mot bakgrund av preventionsforskningens resultat urskiljs i övrigt fyra områden som centrala att utveckla i skolans förebyggande arbete:

– Samarbete och dialog mellan skola och föräldrar

Föräldrarna är en betydelsefull, men ofta underskattad resurs när det gäller att skapa en socialt stödjande miljö, både i skolan och i bostadsområdet. Föräldrars engagemang och närvaro i skolan gör att eleverna klarar sig bättre i skolan, skolklimatet blir högre och skolklivet bättre. Genom tätare kontakter mellan föräldrarna och mellan dem och skolan, kan också normbildningen kring alkohol och andra droger stärkas.

– Innehållsrik och strukturerad fritidsverksamhet med skolan som bas

En strukturerad fritid med meningsfulla aktiviteter är en viktig skyddsfaktor. Det kan vara en viktig fördel om sådana fritidsaktiviteter utvecklas i nära samverkan med skolan eller med skolan som bas. För elever från ekonomiskt missgynnade områden är dessa fritidsaktiviteter av särskilt stor betydelse.

– Samtalsbaserad undervisning om alkohol och andra droger som en del av socialt och emotionellt lärande

Skolan kan utveckla nya kunskapsbaserade metoder för undervisningen om alkohol och narkotika som bidrar till att öka elevernas självförtroende, förmåga att fatta goda beslut, hejda destruktiva impulser, överblicka konsekvenserna av sina handlingar, hantera konflikter, sätta ord på sina känslor, samspela med andra, stå emot grupstryck och allmänt utveckla sin sociala och emotionella kompetens.

– Elevhälsan och den pedagogiska verksamheten i samarbete

Elevhälsans arbete kan integreras bättre med den pedagogiska verksamheten, bland annat därför att elevhälsan ofta har en generell kunskap om elevernas sociala situation och hälsoläge. Som ett verktyg för detta arbete framhålls skolsköterskornas hälsoprofilsamtal.

Ytterligare två områden är av stor betydelse:

– Insatser mot skolk

Skolk är en larmsignal och en indikator på ”skolans hälsa”. När många elever skolkar från en skola, är det ofta ett uttryck för låg skoltrivsel och det är vanligt att eleverna utvecklar ett normbrytande beteende. Erfarenheter från flera håll visar att det finns mycket som skolorna kan göra för att öka skolklimatet och tidigt fånga upp skolkande barn och ungdomar. Samtidigt behövs en fördjupad kunskaps- och metodutveckling kring skolproblemet.

– Stöd av jämnåriga och unga vuxna

Forskning visar att jämnåriga kamrater är viktiga som ”lärare” och normbildare. Kamrat- och elevstödjande arbete bör utvecklas vidare, eftersom det kan vara en verkningsfull metod i skolans förebyggande verksamhet, inte minst inom det alkohol- och drogpreventiva området.

### **Friskfaktorer**

Känslomässig tillgänglighet, visa kärlek och intresse för barnet och unge, positiv bekräftelse

”Lära för livet” att vara modell i olika sammanhang och situationer som vuxen  
Vägledning och gränssättning, att vägleda barnet och den unge i olika situationer, vara ett stöd i olika beslut som den unge behöver ta (utifrån ålder), att sätta gränser för beteenden/uppföranden, visa väg i vad som är ”rätt och fel”, delaktighet och ansvar.

Att tillvaron blir så förutsägbar som möjligt och att barnets tillvaro inte är för ryckig, t.ex. olika budskap från dag till dag, ständiga uppbrott mm

Nätverk, andra viktiga personer för den unge, bor vi nära andra i nätverket som kan

ha betydelse för den unge, tillgång till släkt och vänner, idrottsledare, tränare, lärare, m fl.

Möjligheter till olika aktiviteter, kunna tillgodose de behov som barnet/den unge har för att kunna vara med i olika sammanhang

Social integrering, är familjen en del av samhället

Tillgång till lokalsamhällets resurser, t ex närhet till förskola, skola, bussar, träningshallar, affärer för familjen och den unge

### **Riskfaktorer**

Tidiga problembeteende

Positiva attityder till alkohol och droger

Brist på ledarskap i familjen, missbruk i familjen,

Antisocialt beteende

Tillgänglighet till alkohol och droger

Social isolering - står familjen av olika skäl utanför samhället

Svaga band till grannskapet/lokalsamhället

Dålig självkänsla

### **1. Främjande – samhällsnivå**

Föräldrar till tonåringar saknar ibland argument och kunskap för att bemöta sina barns frågeställningar, attityder och beteenden när det gäller alkohol och narkotika. Varje förälder skall skriftligt i sitt hem kunna ta del av informativa skrifter på olika teman. Dessa skall t ex ge svar på hur man ser att någon använder berusningsmedel, ge råd till föräldrar hur man samtalar med sina barn om alkohol och narkotika, vart man som förälder vänder sig om man misstänker att ens barn dricker alkohol eller använder narkotika, samt hur barn- och ungdomskulturen ser ut idag.

Föreningslivets förebilder är viktiga budbärare för en sund och hälsosam livsstil.

Arbetet med alkohol- och narkotikafrågor i föreningslivet skall utvecklas och göras till en naturlig del av varje föreningsverksamhet. Kultursektorn har en viktig funktion för att stärka ungdomars självkänsla. Mycket av dessa aktiviteter sker i föreningsform men en stor del bedrivs av kulturinstitutioner och andra organisationer, som till exempel kulturskolan, museer, studieförbund och teatrar.

<b>Vad</b>	<b>Ansvarig</b>	<b>Uppföljning</b>
Öka medvetenheten bland föräldrar om Västerås alkohol- och narkotikaförebyggande insatser samt stärka attityder mot skadlig alkoholkonsumtion och mot narkotikamissbruk	Chef förebygggarcentrum	Årligen PN
Föreningarnas barn- och ungdomsverksamheter ska genomföras i en alkohol- och narkotikafri miljö	Föreningsbyråns chef	Årligen KIFN
Drogfria ungdomsarrangemang i kommunal regi	KIFN staben	Årligen PN
Stimulera föreningar att delta extra i det drogförebyggande arbetet.	KIFN staben	Årligen KIFN

## 2. Främjande – grupp nivå

Det ideella föreningslivets barn- och ungdomsverksamhet är viktig för att stärka det positiva. Kommen stödjer detta med bidrag.

Förebyggarcentrum är en samordnad beställning till proAros 'fritid & förebyggande' som har samordnande uppgifter. Även uppgift att implementera verk samma metoder som har vetenskaplig grund eller är beprövad erfarenhet. Nya metoder ska beslutats gemensamt.

Ex Restaurangerna har en viktig uppgift i att servera alkohol på ett ansvarsfullt sätt för att undvika problem till följd av alkoholkonsumtion. Enligt alkohollagen skall tillsyn av restauranger genomföras i varje kommun. En väl fungerande restaurangmiljö motverkar förekomsten av svartklubbar, alkoholrelaterat våld och skadlig alkoholkonsumtion.

Vad	Ansvarig	Uppföljning
Öka kunskapen om alkoholens skadeverkningar och om riskerna med att pröva narkotika -skolan -föreningslivet	Chef förebyggarcentrum  Rektor KIFN staben	Årligen PN  Årligen KIFN
Öka medvetenheten bland föräldrar om Västerås alkohol- och narkotikaförebyggande insatser samt stärka attityder mot skadlig alkoholkonsumtion och mot narkotikamissbruk	Enhetschef/rektor	Årligen PN
Alla arrangemang för 16-18 åringar ska vara drogfria, gymnasiefester mm	Arrangören	Polisens tillståndsenhet
Information till föräldragruppen enligt ÖPP( – Örebro preventionsmodell)	Chef fritid& förebyggande	Årligen PN

## 3. Främjande – individ nivå

Många olika verksamheter bidrar till att öka ungdomarnas självförtroende, förmåga att fatta goda beslut, hejda destruktiva impulser genom bl. a. stärka självkänslan. Det är viktigt att varje ungdom hittar sitt intresse, något som den är bra på.

Vad	Ansvarig	Uppföljning
Policydokument föreningar (via verksamhetsberättelser)	Förenings- ordförande	KIFNs
Policydokument skolan utbildningsplan	Rektor	Årligen PNs
Handlingsplan för fritidsgårdarna	Enhetschef	Årligen PNs
Familjecentrum	Enhetschef	Årligen PNs
Ungdomsmottningen	Enhetschef	Årligen SNs

## 4. Förebyggande – samhällsnivå

Ett viktigt förebyggande arbete är att genomföra punktinsatser för att motverka speciellt ungdomars användning av alkohol och narkotika. Dessa insatser skall genomföras i samverkan mellan flera aktörer och har som inriktning att påverka konsumtionsbeteende vid större helger och evenemang i Västerås.

En av förutsättningarna för det alkohol- och narkotikaförebyggande arbetet är att personal som arbetar med viktiga målgrupper har erforderliga kunskaper inom området. Skolans roll i det förebyggande arbetet är uttalad. Så gäller även för personal inom barn- och fritidsverksamheten.

Vad	Ansvarig	Uppföljning
Öka kunskapen om alkoholens skadeverkningar och om riskerna med att pröva narkotika	FBC	Årligen PNs
Stärka skolornas och fritidsverksamheternas förebyggande arbete.	Verksamhetschef	Årligen PNs

### 5. Förebyggande – grupp nivå

Alla butiker i Västerås som säljer folköl skall årligen besökas. I samband med besöken informeras personalen om vikten av att begära legitimation av ungdomar som vill köpa folköl, samt om skyltning mm.

I samarbete med studenthälsan, studentkåren och restaurangerna minska antalet högkonsumenter av alkohol samt narkotika missbruket bland unga vuxna.

Vad	Ansvarig	Uppföljning
Anpassad årlig planering för enheter i närområdet	Enhetschef/rektor	Årligen PNs
Högskoleprojektet- studentkåren och studenthälsan	FBC	Årligen PNs
Handlingsberedskap och åtgärdskedja vid tidig upptäckt av narkotikamissbruk	FBC	Årligen SNs
Högskolan, studenter med riskbeteende	Missbruksenheten	Årligen SNs
Minska narkotikan på ”krogarna”	Alkoholhandläggarna FBC	Årligen SNs
Riktade föräldragrupper (ex IRISföräldrar)		Årligen SNs
Återkoppling till ungdomarna	Rektorer	Årligen PNs

### 6. Förebyggande – individ nivå

Då en ungdom visar ett riskbeteende finns det flera olika åtgärder och hjälp.

Kontakter och stöttning via [www.1318.se](http://www.1318.se), BRIS,

[www2.vasteras.se/forebyggarcentrum](http://www2.vasteras.se/forebyggarcentrum)

Vad	Ansvarig	Uppföljning
Handlingsplaner vid tidig upptäckt på varje enhet	Enhetschef/rektor	Årligen PNs
Jagstärkande (ex skolcoacher)	Verksamhetschef	Årligen PNs

### 7. Uppföljning – utvärdering

För att få kunskap om vilka alkohol- och narkotikaförebyggande insatser som pågår i Västerås skall en inventering av dessa insatser genomföras årligen vid halvårsskiftet. Dokumentation och uppföljning omfattar en process för att fortlöpande mäta, värdera, analysera och vid behov förbättra kvaliteten i de insatser som genomförs utifrån handlingsprogrammet.

Den nuvarande formen (Liv&hälsaUng) av skolundersökningar i Västerås har pågått sedan 1995. Undersökningen ska genomföras vart annat år i grundskolans årskurs 7, 9 och gymnasiet årskurs 2 för att följa utvecklingen av bland annat ungdomars alkohol- och narkotikakonsumtion.

Där det är möjligt delas statistiken in i följande åldersgrupper:

10-12 år      13-14 år      15-17 år      18-19 år      20-24 år

Och det tidsperioder som ska användas där det är möjligt är: hösttermin, vårtermin samt sommar.

Vad	Ansvarig	Uppföljning
Ökad kunskap via evidensbaserade metoder	Rektor/Enhetschef	Årligen
Frånvaron (en tidig indikator)	Rektor	Årligen
Skolsköterskornas rapportering	ProAros skolgem. stöd	Årligen
Besöksantalet vid ”IRIS”	Enhetschef inom IFO	Årligen
Följa trender av narkotikamissbruket	Enhetscheferna inom IFO	Terminsvis
Följa konsumtionsutvecklingen av alkohol, narkotika och andra droger över tid. (Liv & Hälsa Ung)	Staberna	2010, 2012, ..., ...
Följa utvecklingen av antalet kända missbrukare (alla åldrar) gällande narkotika över tid	SNs drogsamråd	2010, 2012, ..., ...
Ringa narkotikabrott (Polisen)	FBC	Årligen
Antalet tillfälliga omhändertagande (Polisen)	FBC	Årligen
Alkoholförgiftning (Landstinget)	FBC	Årligen
Överdosis läkemedel/narkotika (Landstinget)	FBC	Årligen

### 8. Analys

Vad	Ansvarig	Uppföljning
Kunskapsbank, databas med samlad statistik och annan dokumentation	Staberna	Årligen
Alla uppgiftslämnare samlas till en heldag i början av september för att göra en gemensam analys av läget	Staberna	Årligen

### 9. Revidering 2011 i november





VÄSTERÅS STAD

721 87 Västerås  
Telefon 021-39 00 00 • [www.vasteras.se](http://www.vasteras.se)